

SEMPERE, Joaquim (2008). *Mejor con menos: Necesidades, explosión consumista y crisis ecológica*. Barcelona: Crítica. 264 p.

Anna Alabart. Grup de Recerca Territori, Població i Ciutadania. Departament de Teoria Sociològica. Filosofia del Dret i Metodologia de les Ciències Socials. Facultat d'Economia i Empresa. Universitat de Barcelona. Av. Diagonal, 690, 08034 Barcelona, Espanya. Tel.: 00 - 34 - 934 021 803. Fax: 00 - 34 - 934 021 894. A/e: alabart@ub.edu.

La crisi econòmica actual està tenint la virtut de posar en entredit plantejaments i pràctiques indiscutits durant els darrers 35 anys. S'està comprovant que «el capitalisme no és aquell sistema tan eficient i triomfant que ens venien». Així, des de l'economia, s'està trencant el mite del mercat lliure, el del productivisme i del consumisme; es discuteix la idea del creixement sense límits i l'interès de la col·lectivitat es contraposa a l'individualisme exacerbant. El pensament crític, novament esperonat, incita a la reflexió i torna a posar en primer terme l'exigència d'una societat més igualitària, en la qual la feina esdevingui un mitjà per a cobrir les necessitats de les persones, i que deixi de ser un element d'enriquiment d'uns pocs, i en què la distribució de la riquesa respongui a criteris d'equitat. S'està assistint a una dinàmica creixent de mobilitzacions, de reclam de justícia. En aquest context, l'obra de Joaquim Sempere constitueix un referent inapreciable, en plantejar, a partir de la teoria de les necessitats, nous paradigmes capaços de sustentar i fomentar noves pràctiques dirigides a la consecució d'un món més just, igualitari i humà en el qual el respecte a la natura s'imposi.

L'interès de Joaquim Sempere pel tema de les necessitats ve de lluny. També la seva preocupació per les qüestions mediambientals. La seva tesi doctoral tractava d'ambdues. La va iniciar l'any 1985, de la mà de Manuel Sacristán, i la va defensar el 1991. L'enfocament de la recerca era del tot nou. Com ell mateix diu, «és una tesi de maduresa». A l'obra va abocar tot —o bona part— del que havia anat recollint, acumulant, durant anys. La tesi li va permetre lligar les idees que havia anat gestant al llarg de la seva vida. Donarà lloc a la publicació que porta el títol de *L'explosió de les necessitats*, publicada per Edicions 62 l'any 1992, al final de la qual escriu:

L'obstacle a una reorganització racional de les necessitats no és només econòmic, sinó global i civilitzador. Es tracta de substituir els paradigmes dominants —productivisme i individualisme possessiu— per uns altres paradigmes: un metabolisme sostenible entre humanitat i natura i una cultura de l'equilibri i la mesura que recuperi la dimensió essencialment col·lectiva de la vida humana. El repte és important: ens hi juguem la supervivència de l'espècie humana, com a mínim, la vida humana civilitzada.

Responent a la importància que per ell té la necessitat d'una reorganització de les necessitats, Quim Sempere decideix continuar treballant sobre el tema i disset anys més tard, el 2008, publica el llibre *Mejor con menos. Necesidades, explosión consumista y crisis ecológica*.

El text, com s'explica en la pàgina 9 sota l'epígraf d'«Aviso al lector», havia de constituir l'edició revisada de *L'explosió de les necessitats* en versió castellana. Però l'esforç fet l'ha convertit en una nova

1. Joaquim Sempere, entrevista feta per Rebeca Fernández per a *Público.es*, Madrid, 22 de febrer de 2009.
2. Mentre s'estava preparant aquest article, han tingut lloc les revolucions pacífiques de Tunísia i Egipte, a les quals estan adherint-se cada cop més pobles.
3. En el llibre coordinat per Salvador GINER (2003), *Teoría sociológica moderna*, Barcelona, Ariel, p. 139, Joaquim Sempere escriu: «Sacristán formuló la doble crisis del comunismo y el capitalismo como "crisis de civilización" ligada al industrialismo, en coincidencia con el diagnóstico ecologista. Junto con el pensador Wolfgang Harich (cuya obra *¿Comunismo sin crecimiento?* dio a conocer en España) fue uno de los primeros marxistas que se tomaron en serio la crisis ecológica. La tarea que se propuso en sus últimos años fue intentar una síntesis teórica de marxismo, ecologismo y feminismo, como se expone en el primer número de la revista *Mientras tanto* que él fundó en 1979 con su esposa Julia Adinolfi y otros colaboradores».

aportació, més acurada i innovadora que, tot i mantenir-ne la continuïtat, ha ampliat i perfeccionat la teoria de les necessitats, ha introduït noves idees, com les que es deriven de les aportacions, *La teoria de les necessitats humanes* (1994) de Doyal i Goug, i de l'obra de Manfred Max-Neef, *Desarrollo a escala humana* (1992), que han formulat teories *normatives* establint quines són les necessitats essencials per a obtenir el benestar, la vida bona. «A més», continua l'«Aviso al lector», «conté elements completament nous relacionats amb el consum de masses i la crisi ecològica». I, a continuació, ofereix la llista d'apartats que reproduïxen capítols del llibre *L'explosió de les necessitats*.

Aquí centraré el comentari sobre dues de les idees especialment suggerents, de les moltes que el llibre conté: la primera es refereix a la *necessitat com a potencial*; la segona té a veure amb el *canvi en el sistema de necessitats*: «*Mejor con menos*», que el llibre apunta com a camí per a arribar a construir un món més just i més d'acord amb el metabolisme sacionatural.

La necessitat com a potencial

L'explosió de les necessitats correspon, com el mateix Sempere explicitarà posteriorment,⁴ a la voluntat de respondre a la pregunta: «necessitem tot el que tenim?» Lligada amb aquesta, altres qüestions derivades, com: Què és necessari? Què és superflu? Tots tenim les mateixes necessitats? Solament necessitem béns materials? Per acurar les respostes estableix una diferenciació entre tres tipus de necessitats: necessitats *físiques o metabòliques* (menjar, dormir, respirar...), necessitats *psicosocials* (seguretat, reconeixement, autoestima, confiança) i necessitats *instrumentals* (mitjans que requerim per a satisfer les necessitats fisiològiques i psicosocials). Les corresponents als dos primers grups es poden considerar, d'una manera genèrica, universals; les necessitats instrumentals depenen del desenvolupament cultural i tècnic de les societats. Totes elles se'ns imposen amb diversos graus d'intensitat i forma. Es configuren així diferents els *sistemes de necessitats*, *necessitats* pròpies «de cada època, lloc i grup social del que es tracta».

Ara bé, hi ha un cert tipus de necessitat, com la llibertat, la participació, la justícia, l'equitat, etc. que no tothom sent com a pròpies. Joaquim Sempere es pregunta: són universals aquestes necessitats superiors? La resposta és que hi ha persones que «poden no ser infelices ni experimenten cap malestar tot i estar-ne mancades, perquè no s'ho plantegen». «Però n'hi ha d'altres», continua, «que són capaces de desenvolupar aspiracions a una vida més plena i solidària, i sentir per a aquests objectius una autèntica necessitat» (p. 123). El més interessant és que aquest tipus de necessitats-aspiració poden, a més, ser considerades com a *necessitat de potencial*. Si no es poden satisfer, l'individu, o bé renuncia i s'adapta, o bé lluita per aconseguir fer realitat aquesta aspiració. Quan això últim succeeix, quan les persones lluiten, per exemple, per aconseguir la llibertat o la justícia, estem davant d'un *potencial rebel*, d'un *potencial de transformació* per a aconseguir l'aspiració-necessitat absent.

Canvi en el sistema de necessitats: «Mejor con menos»

En el capítol 5 del llibre, dedicat a les necessitats instrumentals i el metabolisme sacionatural, introdueix quatre idees que resulten clau:

La primera és la del *sistema tecnicosocial*, entès com a conjunt de recursos naturals, socials i tècnics dels quals tots depenem, ja que és clar que la satisfacció de les nostres necessitats, des de l'alimentació fins a la seguretat, ja no depenen —si és que alguna vegada ha estat així— del treball directe de cada persona, sinó de milers d'accions individuals interconnectades. Aquest sistema tecnicosocial varia molt en el temps i en l'espai.

4. Joaquim SEMPERE (2009), *La Vanguardia* (2 juliol).

La segona idea es refereix al *metabolisme socionatural* entès com «el conjunt de relacions i d'interaccions entre els éssers humans i el mitjà natural del qual obtenen els recursos i on tornen els residus», un procés que solament en els darrers anys ha adquirit importància i que evidentment és susceptible de modificacions importants.

La tercera idea té a veure amb els *satisfactors* de necessitats entenent-los com «el conjunt d'objectes, activitats i relacions que satisfan les nostres necessitats». Cada necessitat es pot satisfer a partir de *satisfactors* diferents i, per tant, també sobre aquest aspecte es podrà actuar.

Finalment, la quarta té a veure amb la *petjada ecològica* i la possibilitat de mesurar-la i, en conseqüència, de poder actuar per a minimitzar-la. Però com ho podem fer?

La resposta es nodreix de les aportacions que al llarg del llibre s'han anat fent, però especialment, com es recull en la pàgina 228, actuant sobre 1) els *sistemes de necessitats*, mantenint-ne algunes, eliminant-ne o substituint-ne d'altres i 2) sobretot, actuant amb relació als *satisfactors*.

Ara bé, com escriu el mateix Joaquim Sempere, els canvis que cal fer constitueixen un «aspecte prou central i decisiu de la vida de les societats perquè sigui el resultat de deliberacions i decisions col·lectives i polítiques, i no privades. Però per això cal recuperar per a la ciutadania el poder de decisió sobre un bé públic tan essencial com la determinació del *metabolisme social*. Es tracta de convertir el consumidor en consumidor-ciudadà».

Per acabar sols un comentari sobre la metodologia seguida per Quim Sempere i que aplica a la majoria dels seus escrits: un plantejament de la qüestió, sovint recollit en el mateix títol; antecedents teòrics; exposició clara dels problemes i de les solucions. Després, evoca casos reals en què s'han aplicat aquelles solucions encara que sigui parcialment, i utilitza aquests exemples com a demostració que *un altre món és possible* o per dir-ho en les seves paraules:

La tesi defensada en aquest llibre és que els sistemes de necessitats són construccions historicosocials que varien d'una societat a l'altra i d'una època a l'altra. La història mostra nombrosos casos de transformacions en els sistemes de necessitats. Per què no hauria de ser possible una d'aquestes transformacions en un futur més o menys immediat? (p. 228)